

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra kulturologie

Bakalářská práce

Jitka Vrbová

Krise mužské identity: realita nebo mediální fikce?

The crisis of male identity: reality or a media construct?

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Hubáček, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Ondřeji Hubáčkovi, Ph.D. za odborné konzultace, věcné rady a hlavně trpělivost. Další díky patří mé rodině a manželovi za psychickou podporu během celého studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 8. 2012

.....
Jitka Vrbová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku mužské role v současné české společnosti. Práce zahrnuje popis historického vývoje postavení muže ve společnosti včetně faktorů podílejících se na změnách. Pozornost je věnována také stereotypům sociálních rolí mužského a ženského pohlaví. Součástí práce je analýza prezentace problematiky mužské role v českých médiích a dále praktický výzkum, jehož záměrem je definovat vnímání muže z perspektivy obyvatel v České republice. Cílem práce je zjistit, zda v moderní společnosti prochází mužská role změnami, jakými, případně jak se tyto změny projevují a jak tyto změny reflektují média.

Klíčová slova

muži, stereotyp, identita, role, krize

Abstract

This thesis deals with the issue of male roles in contemporary czech society. The thesis includes description of historical development of men's status in society and factors involved in social changes. Attention is also paid to male and female social stereotypes. This work analyses the representation of male roles in the Czech media. Part of the analysis is a research whose aim is to define the perception of a man from the perspective of people in the Czech Republic. The main goal is to find whether is the male role undergoing changes in modern society, what kind of changes are those, how are these changes manifested and how are these changes reflected by the media.

Keywords

men, stereotype, identity, role, crisis

Obsah

ÚVOD	8
1. Vymezení pojmů	10
1.1 Identita	10
1.2 Muž / maskulinita	11
1.3 Mužství	12
1.4 Patriarchát	13
2. Reflexe vývoje mužské role ve společnosti	15
3. Stereotypy sociálních rolí	20
4. Prezentace problematiky krize mužství v médiích: rešerše seriálu Mužství v týdeníku Reflex	24
5. Empirická část.....	30
4.1 Cíle výzkumu, postup, hypotézy	30
4.2 Výsledky výzkumu	35
ZÁVĚR	47
ZDROJE	50

Motto:

„Bohové vytvořili po zralé úvaze dvojici, které se říká muž a žena, aby oba měli ze společného života co největší prospěch. Oba musí dávat a přijímat, proto poskytni oběma stejnou měrou paměť i pozornost, stejnou měrou také učinili, že oba nemají přirozené vlohy k týmž věcem, potřebují tím spíše jeden druhého a jejich spojení se ukazuje ještě užitečnější: na co jeden nestačí, to dokáže druhý.“

Xenofón (kolem r. 355 př. n. l.)

Úvod

Hlavním tématem této bakalářské práce je problematika současné mužské role v české společnosti. Co vůbec znamená být v dnešní době mužem? Jaké je jeho postavení a role ve společnosti?

Nad touto otázkou jsem se sama zamyslela v okamžiku, kdy jsem v jednom období potkala ve svém okolí několik mladých mužů, kteří se mnou nezávisle na sobě začali diskutovat o svých pochybnostech nad tím, jakou mají dnes ve společnosti, a hlavně však v partnerství, pozici. Jeden z těchto mužů dokonce nazval aktuální situaci „érou žen.“ Z diskusí jsem pojala subjektivní pocit, že někteří muži dnes cítí obavy, možná až úzkost z toho, jak je ženy dokáží ve svém životě zastoupit a dříve typicky mužské úkoly zvládají bez mužské participace. Nastupující generace dospělých mužů možná ztrácí jistotu v pozicích, které byly dříve jasně dané a vytrácí se atributy, které byly pro mužství dříve typické. S tím, jak jsem nad problematikou začala více uvažovat, upoutali mou pozornost různé publikace ve formě rádců, které nabádají, jak mohou muži najít „nové mužství“. Abych se této tématice věnovala v rámci svého studia, mě definitivně přesvědčil týdeník Reflex, který v osmi svých číslech zavedl seriál s názvem „Mužství“.

Otázku změny mužství poprvé reflektují odborníci ve svých pracích v druhé polovině 20. stol. v USA. Ztráta typické tváře mužství je úzce spjata se společenskými změnami, které započaly již v 18. století, naplno propukly na konci 20. století a velký podíl na změně vnímání mužů ve společnosti přineslo feministického hnutí. Jedná se o situaci, kdy se mění historicky dlouhé stabilní postavení mužů – patriarchát. Tyto změny se podle mnohých odborníků odrážejí na mužích v podobě nejistoty, která se projevuje třeba uzavřením se do sebe, nebo naopak agresivním chováním. Tento stav se v současnosti často označuje názvy jako „krize mužství“ nebo „krize mužské identity“.

Je třeba ovšem upozornit na to, že tato problematika se týká jen zemí, v nichž nastaly ideologické, ekonomické a společenské změny, kde získaly ženy větší svobodu a následkem toho se změnila organizace rodiny či práce. Na zeměkouli existuje stále dost tradičních společností a civilizací s jasně daným mocenským rozdělením pozic ve vztazích, kterých se tato situace vůbec netýká. Česká republika se řadí k vyspělým zemím s rozvinutou demokracií, a tudíž by ji měla tato problematika zasáhnout. Na tomto místě si proto dovoluji stručně předložit některá ohniska zdrojů, která rozšiřují v české společnosti povědomí o problematice mužství. Kromě dostupné populárně – naučné literatury, která pochází často z americké

knižní produkce, mají velký podíl na rozšíření tématu mužské skupiny, například *Liga ohrožených mužů*. Tato nezisková organizace nabízí mužům v těžké životní situaci osobní i internetové poradenství, provozuje informační webový portál, organizuje zážitkové a vzdělávací akce zaměřené na muže, podílí se na prosazování změn na politické úrovni a na mužská témata se vyjadřuje se v médiích. Prostor v médiích k tématu dostávají ještě psychologové, téma se objevilo zpracováno samostatně např. ve víkendové příloze deníku, nebo v časopise zaměřené na ženy. Je však nutné dodat, že se nejedná o nijak hojně medializované téma.

Úvod této bakalářské práce je věnován teoretickému rámci, který vysvětluje základní pojmy spojené s tematikou. Další část práce se zaměřuje na popis vývoje společenského postavení muže, tak jak je tato problematika reflektována v dostupné literatuře z různých oborů, včetně identifikace důvodů, jež ke změnám vedly. Práce obsahuje dále popis stereotypů sociálních rolí mužského a ženského pohlaví.

Druhou část bakalářské práce doplňují dva výzkumy. Prvním je analýza a hodnocení seriálu s názvem *Mužství*, které na konci roku 2011 vydával společenský týdeník *Reflex*. Tematicke mužství, změnám mužské role ve společnosti se tento časopis věnoval v osmi svých číslech, což je neobvykle velký prostor. Následuje dotazníkové šetření, jímž bylo zjišťováno, jak pozici a roli muže vnímá česká společnost, jak se liší od vnímání mužské role v minulosti a také jak si představují ideální pojetí mužské a ženské role ve společnosti a rodině.

Cílem této práce je definovat postavení muže v moderní společnosti, její proměnu v historickém kontextu a pojmenovat faktory, které se na této změně podílejí. Nedílnou součástí je předložit analýzu, která zhodnotí, jak o problematice pojednávají česká média. Výzkumem se pak snažím předložit důkaz, zda samotní Češi vnímají a připouští, že k takové změně dochází. V případě, že je tomu naopak, je možné krizi mužství považovat jen za mediální konstrukt.

1. Vymezení pojmů

1.1. Identita

Člověk žijící v určité společnosti v ní musí zaujmout svoji pozici, začlenit se do ní. Tento proces se děje hlavně v rámci sociálních statusů. „*Pohlaví, příbuzenství, věk jsou statusy, které existují všude na světě a které jsou součástí sociální identity každé lidské bytosti.*“ (Murphy, 2008, s. 60). Tyto statusy jsou vrozené a jsou dány biologicky a člověk je nemůže jednoduše změnit jako je to možné u statusu získaného (např. vzdělání, profese). Narodí-li se člověk jako muž, společnost tím na něho automaticky klade jisté požadavky, má určitá očekávání a také se k němu určitým způsobem chová. Tento způsob chování je hluboce zakořeněn v jednotlivých kulturních hodnotách.

To, že je někdo učitel nebo instalatér, se svou důležitostí nelze srovnat s tím, jestli je žena nebo muž. Na tuto roli jsme připravováni od narození a je nám vštěpována do našich osobností a samotného pocitu existence. Všechny ostatní pozdější role jsou na ní založeny (Murphy, 2008). Pohlavní tedy z velké části určuje identitu člověka a určuje, jak člověk sám sebe vnímá a jak ho vnímají rovněž ostatní.

Identita (z latiny: *identicus*, „totožný, stejný“) je obecně chápána jako jednota vnitřního psychického života. V psychologii se výraz chápe jako vědomí prvek vlastního já, jako jeden ze znaků psychické normality. Identita představuje pocit totožnosti jedince se sebou samým. Podle psychologa E. H. Eriksona se tento pocit buduje přibližně ve věku kolem tří let a následně v pubertě. V těchto fázích vývoje si dítě uvědomuje svoje jedinečné znaky prostřednictvím neshod s okolím. (Malina & Sokolová in Malina, 2009)

To, zda se narodíme jako muž nebo žena, je dáno biologicky, ale to, že se k nám společnost jako k muži nebo ženě chová, je dáno kulturou. Koncept rozvíjený v psychologii a sociologii, kdy člověk vnímá sám sebe jako ženu či jako muže, a klade se tudíž důraz na individualizaci, se nazývá **genderová identita**. Koncept dřívější totiž počítal s tím, že tato identita se shoduje s genitálně určeným pohlavím. V pozdějších definicích, které jsou platné dodnes, se genderová identita vymezuje jako sociálně konstruovaná (tj. člověk se cítí jako žena, protože se chová jako žena a okolí na něj reaguje jako na ženu). U velké části lidí dochází ke shodě s jejich pohlavními orgány, přesto toto pojetí v sobě zahrnuje také případy lidí, u kterých existuje nesoulad mezi osobním prožíváním a pohlavím. (Smetáčková in Malina, 2009).

Janošová (2008) upozorňuje, že genderová identita je velmi specifická forma, kde hraje velkou roli individualizace. Aby mohla forma jakékoli alternativní identity vzniknout, je nutná tolerance dané společnosti. Při široké nabídce těchto alternativních vzorů dochází u zbytku populace k jejich aktivnímu tvoření identity.

Také kulturní studia pokládají identitu za kulturní konstrukt. Vycházejí z toho, že zdroje, které slouží jako materiál pro formování identity, jsou původem kulturní. Jedná se zejména o to, že naše individualita se ustavuje v procesu akulturace, bez něhož bychom se nemohli stát osobnostmi. (Baker, 2006)

Jak píše psycholog Jan Poněšický (2006), situace při osvojování mužské a ženské identity je pro muže mnohem těžší. Dívky mají výhodu, že je vychovává převážně matka, a proto do ženské role vplynou snadněji. Na rozdíl od chlapců, kteří se musí v individuální fázi, kdy si začínají uvědomovat svoje pohlaví, odtrhnout od dosavadní identifikace s matkou a snažit se připodobnit otci. Jak tvrdí Poněšický, vývoj chlapce představuje trauma, protože byl nucen, i pod vlivem očekávání okolí, vzdát se původní, z velké části ženské identity. Důsledkem je pak u chlapců to, že se snaží ženskou identitu zničit a vše „holčičí“ a citlivé nahradit silou nebo dokonce hrubostí. A tak se také později v budoucnu muži aktivně odmítají do žen vcítovat, aby nebyla destabilizována jejich mužská identita, kterou musí na rozdíl od žen neustále dokazovat.

Mužská identita je dle Poněšického (2006) sekundární a tedy křehčí než ženská, kterou musí muž potlačovat. Dlouho se předpokládalo, že maskulinita je přirozený stav, prvopočátek. Tezi původního žentství ale doložil biologický fakt, že se lidský plod, byť geneticky mužský, vyvíjí vždy k ženskosti, nezačnou-li na jeho vývoj působit mužské hormony.

1.2. Muž / maskulinita

Muž je ze sociologického hlediska (Vodáková & Petrusek in Kol. autorů, 2006) chápán jako třídící demografický znak, ale i jako významná sociální role ve společnosti. Americký psycholog J. P. Guilford provedl identifikaci specifických mužských vlastností, tzv. **maskulinity** (z latiny: masculus, „mužský“). Pokud tyto znaky u jedince převládají, je označován za maskulinní osobnost. Vymezení maskulinity je kulturně a historicky proměnlivé, jedná se tedy o sociální konstrukt. Patří do něj soubor charakteristik týkajících se vzhledu, chování, životního stylu atd., které jsou v určité společnosti spojovány s muži. V

euroamerické společnosti je maskulinita spojována s následujícími charakteristikami: fyzická síla, materiální zajištění blízkých osob, nezávislost, racionalita, technická zdatnost, dominance, aktivita atd. (Smetáčková in Malina, 2009).

Definice mužství a ženství se neustále přetváří. Potřeba po jejich jasném vymezení se zvyšuje především v krizových obdobích, kdy staré hodnoty přestávají platit a nové ještě nebyly stanoveny (Gergen & Davis, 1997).

Velké rozdíly v psychice a sociálních rolích mužů a žen studovali kulturní antropologové, ty však připisovaly kulturním nikoli genetickým vlivům. Již dnes je však dokázáno, že za psychické rozdíly mezi pohlavími můžou i biologické determinanty. Pohlavní rozdíly založené na stereotypním vnímání se vytváří již u dětí od 3 let a rozdíly se projevují na v dětských hrách. (Vodáková & Petrusek in Kol. autorů, 1996)

Podle Witkinové (2009) má v různých životních etapách velkou výhodu žena, která může spoléhat na biologické hodiny (menstruace dává jasný signál, že dívka začala dospívat, těhotenství je znamením rodičovství a menopauza zase upozorňuje na konce plodnosti), u mužů žádné nápadné signály nejsou. Je pravdou, že u chlapců se objevují tělesné změny, jako jsou změny hlasu nebo růst tělesného ochlupení, ale k těmto změnám dochází pozvolněji než u druhého pohlaví, nejedná se o žádný náhlý okamžik, jež by dal jasné znamení, že nastal pravý čas na otcovství a podobně. Muži se tedy nemohou spoléhat na řeč těla a nezbyvá jim, než se řídit jiným indikátorem. Dle Witkinové je tímtím indikátorem úspěch. Úspěch tvoří hlavní mužský atribut a chlapci jsou k němu připravováni už při výchově.

Chris Barker (2006) uvádí, že poprvé v dějinách západní kultury v současné době chápou někteří muži svou maskulinitu jako „problém“. Tradiční hodnoty jakými byla síla, moc, akce, kontrola, nezávislost, soběstačnost a jiné už nedovedou mužům správně sloužit a někteří kritici takovou situaci pojmenovali „krizí maskulinity“. Podle Barkera se jedná o situaci, kdy se muži snaží o neúspěšné pokusy „*dostát nerealistickým zobrazením maskulinity*“ (s. 112).

1.3. Mužství

Mužství je výraz pro kulturní konstrukci, která zahrnuje rozplývavé množiny atributů různých rovin: psychické, kulturní, sociální, biologické. Kulturní rozdíly mezi muži a ženami je tématem hlavně oborů antropologie (konkrétně antropologie sexuality) a etnologie. V zájmu jejich studia však stály témata jako dělba práce, etika, rovnost pohlaví,

„matriarchát“, temperament, osobní odlišnosti a rozdílné socializace chlapců a dívek (přechodové rituály). Dá se proto tvrdit, že každá kultura je ve skutečnosti složena minimálně ze dvou subkultur: mužské a ženské. Kulturně deklarované ideály mužství a ženství jsou součástí vědomých cílů socializace, obzvláště rané. Blízkost nebo vzdálenost mužství a ženství může kolísat podle kultur, tradic, vrstev, epoch, dobových mód. Mužství a ženství se jeví být veličinami jak kulturně vázanými, tak i kulturně proměnlivými – nový aktuálně pohled přinesl feminismus. Z transkulturálního hlediska je mužství a ženství souvislou škálou, jejíž konkrétní, normativní (závazné) rozčlenění podléhá konvencím. Zatímco některé kultury akcentují blízkost, dokonce skoro stejnost mužského a ženského živlu, jiní spíše zdůrazňují antagonismus mezi pohlavími (Vrhel in Malina, 2009).

Odborníci na mužská studia (tzv. men's studies) tvrdí, že myšlenku jednotné maskulinity je nutné zavrhnout. Na základě prací ze sociální a kulturní antropologie a všech nových historických a sociobiologických poznatků o maskulinitě (a feminitě) docházejí k závěru, že neexistuje jen jeden universální, vždy a všude platný model mužství. Maskulinita je podle nich jen ideologií, která má odůvodnit mužskou nadvládu. (Badinterová, 2006)

1.4. Patriarchát

Patriarchát (z řečtiny: patér, „otec“ a arch, „počátek; vláda“) je obecně chápán jako nadvláda mužů nad ženami. Podle antropologa a kulturologa Václava Soukupa (2005) je patriarchát hypotetické stádium lidských dějin, ve kterém převažoval typ společenské organizace založený na nadvládě mužů.

Vodáková (2003) uvádí, že patriarchát doslova znamená „vládu otců“, jejíž kořeny lze nalézt v tradicích starého Řecka, Říma, Izraele, kde se dominance mužů vztahovala na celou domácnost včetně otroků, a tento princip začal fungovat v řízení celé společnosti. Patriarchát se tak stal základním principem hierarchie společenského uspořádání, který platil ve všech společenských oblastech.

Patriarchát lze ale také chápat jako neuniversální jev, ale jako pohlavně – genderový systém, v němž muži zaujímají nadřazené postavení vůči ženám a v němž jsou vlastnosti a činnosti vnímané jako mužské hodnoceny výše než ty, které jsou spatřovány jako ženské (Mrenzetti, 2003)

Pojetí patriarchátu rozpracoval v rámci evolucionismu americký antropolog L. H. Morgen. Uvedl, že se jedná o druhé stádium rané společnosti, kterému předcházela matriarchát. Patriarchát byl prezentován jako společnost, kde muž je hlava rodu a má jediný

přístup k ženám a veškeré sociální vztahy vyplývající z příbuzenství se vztahují k otci. Na rozdíl od matriarchátu, kde se předpokládala promiskuita, jako jediný vztah mezi mužem a ženou a vztah matky a dítěte jako jediný vztah příbuzenství. (Malina & Justoň in Malina, 2009)

2. Reflexe vývoje mužské role ve společnosti

Muž platil od starověku za nejdokonalejšího tvora, který má evidentní převahu nad ženou. Diferenciace pohlaví však platila hlavně na úrovni společenského postavení, nikoli jako biologická danost. Teprve nové objevy v biologii ukázaly na biologické rozdíly. Až do odhalení nových poznatků totiž platila jednoduše rovnice člověk = muž.

Americký sexuolog Thomas Laquer (1992) nazval typ myšlení, který převládal až do počátku 18. století, one sex model. Lidé jednoduše věřili tomu, že ženy mají stejné genitálie jako muži, jen uložené uvnitř těla. Nové biologické objevy na konci 18. století pak přispěly k nové etapě vnímání – rozlišování pohlaví na biologické úrovni. Postupně tak od 19. století začal převažovat náhled na muže a ženu jako na dvě protikladná pohlaví.

Přestože důkazy biologů byly nezvratné, se „starým typem myšlení“ v pozdější době pracoval třeba zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud. Na jeho nedostatky upozornil psycholog a filozof Erich Fromm: *„Co kupodivu ignoruje, je psychobiologická stránka sexuality, polarita mužského a ženského a touha přemostit tuto polaritu spojení.“* (Fromm, 2006, s. 40).

Jak uvádí psycholog a psychiatr Jan Poněšický (2008), až do poloviny 20. století dominovala představa, že psychické rozdíly mezi pohlavími jsou určovány právě touto tělesností, kterou determinuje genetická výbava a hormonálními vlivy. Nové vědecké poznatky ale poukázaly na relativitu biologických vlivů a výslednou ženskou a mužskou identitu. Zdůraznění téměř výlučného vlivu kulturních a psychosociálních faktorů nastalo v moderní společnosti dle Poněšického se společensko-politickým vývojem včetně ženského emancipačního hnutí na začátku 60. let minulého století.

Myšlenka variability mužských a ženských rolí a stereotypů v závislosti na kultuře se ale objevila mnohem dříve. Předložila ji známá antropoložka Margaret Meedová v roce 1935. Tehdy vyšla její práce, výsledek terénního výzkumu, s názvem *Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech*. Její práci shrnuje antropolog a kulturolog Václav Soukup (2005, s. 393) takto: *„Tato práce Meadové napsaná z pozice kulturního determinismu prokazuje, že jednostranně biologický výklad role muže a ženy ve společnosti je zavádějící. Meadová si je samozřejmě vědoma, že fyzické rozdíly mezi mužem a ženou hrají významnou roli v postavení muže ve společnosti. V souladu s teorií kulturního relativismu ale upozorňuje*

na to, že význam vzorců chování spjatých s mužskou a ženskou rolí je nezbytné studovat vždy v kontextu hodnot a norem té kultury, která je zrodila.“

Rozmanitost v mužských a ženských modelech existuje ve světě i dnes. „*Někde jsou muži velmi tvrdí, úzkostliví ohledně své mužnosti a zdůrazňují sebemenší odlišnosti od žen. Jinde jsou muži jemní a mírní, podle našich tradičních kritérií zženštilí, jimž prolínání pohlaví nikterak nevadí*“ (Badinterová, 2005). Jisté rozdíly mezi mužskými modely lze vysledovat i v naší společnosti. Tyto modely se podle francouzské historičky Badinterové (2005) různí podle epoch, společenské třídy, věku muže i rasy. Sama popsala několik historických okamžiků, kdy v minulosti docházelo ke zpochybnění role mužů a mužské identity. První etapa podle ní nastala v 17. a 18. století ve Francii a Anglii, kde se díky liberálnímu přístupu obou zemí těšily ženy větší volnosti. Ženy nevyvíjely jen tlak na rovnost práv, ale žádaly také to, aby byli muži jemnější a ženštější. Tato etapa se ovšem týkala pouze vládnoucí třídy, aristokracie a městské buržoazie. Druhá krize mužství pak nastala na přelomu 19. a 20. století, a to jak v Evropě, tak ve Spojených státech amerických. V každé zemi se ale úzkost mužů projevovala odlišně v závislosti na historii a kultuře. Důvodem byly společenské a ekonomické otřesy, jež přinesly nové potřeby industrializace a demokratizace. Obě světové války lze podle Badinterové považovat za chvilkový ventil hlubšího mužského pocitu tísně na konci 19. století.

Druhá polovina 20. století byla doba, kdy naplno vypuklo hnutí za práva žen. Neklid z nové situace pociťovali nejdříve muži v USA. Zde se od 70. let 20. století začaly tvořit skupiny mužů – většinou šlo o bělochy, vzdělané pracovníky universit a vysokých škol a diskutovali o svém prožívání mužské identity, o mezilidských vztazích, o chápání maskulinity (Renzetti, 2003).

Ještě na konci 70. let se toto mužské hnutí rozštěpilo na dva protichůdné tábory. Jedna skupina, kam patří především organizace obránců mužských práv, se zaměřuje na nevýhodné a omezující aspekty tradiční mužské role a je výhradně antifeministická. Na jedné straně jsou tedy vyzývány k úctě vůči ženám, ale na straně druhé na ně pohlížejí jako na potenciální škůdce. Protikladem k této skupině se utvořil druhý proud, který je výslovně profeministický. Hlásá, že je nutná rekonstrukce genderu a genderových vztahů ve společnosti, čehož se docílí jedině tím, že sami muži budou jednat protisexisticky. Jedním z nosných témat této skupiny je násilí mužů, hlavně vůči ženám (Renzetti, 2003).

V průběhu let se utvořily další mužské skupiny. Rozdíly v analýzách a návodech, vypracovaných různými muži, naznačují, že soudržné a jasně ohraničené mužské hnutí neexistuje. Můžeme hovořit spíš o sérii překrývajících se skupin, představ, témat a praktik. Mužské hnutí se v tomto směru podobá novým sociálním hnutím. To dokládá fakt, že muži a chlapci se dnes potýkají s důležitým osobním a kulturním problémem (Barker, 2006).

Názor, že rovnoprávnost žen s sebou přinese i svá negativa, předvídal již mnohem dříve v roce 1956 Erich Fromm ve svém díle *Umění milovat*: „*Není třeba zdůrazňovat, že nemluvíme proti rovnoprávnosti žen, ale kladné stránky této tendence by neměli nikoho oklamat. Je to část tendence k odstranění rozdílů. Rovnoprávnost je vykoupena právě touto cenou: ženy jsou rovnoprávné, protože již nejsou odlišné. (...) Muži a ženy se stávají stejnými, nikoli rovnými jako opačné póly.*“ (Fromm, 2006, s. 22)

Francouzský sociolog Pierre Bourdieu (2000) zastává názor, že mužská nadvláda je hluboce zakořeněna v myšlení lidí i celém společenském řádu a ve své podstatě představuje pradávnu nevědomou strukturu, kterou nelze zpochybnit. Trvání a stálou oporu mužské nadvlády zajišťovaly kontinuálně hlavně instituce jako církve, škola nebo stát, v nichž má mužský řád stále oporu a jejichž prostřednictvím přecházel nepřetržitě z jednoho století do druhého. Porozumět změnám ve vztazích mezi muži a ženami lze podle Bourdieua jen skrze analýzu proměn mechanismů a institucí, které uspořádání podle pohlaví zachovávaly.

Sociolog Bourdieu připouští, že nastala transformace významných institucí jako je rodina, škola apod., ale společnost se stále logicky řídí podle tradičního modelu dělení na pohlaví. Veřejný prostor a pole moci tak stále patří do rukou mužů, zatímco ženám zůstává převážně prostor soukromý nebo sociální služby. Dalším faktorem, který přispívá k uchování difference, je také setrvačnost ekonomie symbolických statků, v jehož čele stojí manželství, podporované církví a právem.

„*Hlavní změna spočívá nepochybně v tom, že se mužská nadvláda už neklade jako něco samozřejmého. Zásluhou především obrovské kritické práce feministického hnutí, jemuž se alespoň v některých oblastech sociálního prostoru podařilo prorazit kruhové opevnění, se dnes jeví v mnoha případech jako něco, co se musí obhajovat nebo ospravedlňovat*“ (Bourdieu, 2000, s. 81).

Psychologové a psychoanalytici si začali všimnout, že se změnami společenskými se začaly u mužů projevovat také psychické problémy.

„Stále více mužů trápí pochybnosti o sobě o své potenci v širokém slova smyslu, stahují se do sebe, stávají se nespolehlivými a nezodpovědnými, přenechávají ženám starost o rodinný život i o výchovu dětí, vyhýbají se konfliktům, potlačují své emoce. (Poněšický, 2008, s. 61)

Mužství je dle úvah Jonese (2008) na ústupu. *„Krise nepřichází zvenčí, nýbrž zevnitř z velké ztráty sebevědomí, která postihla polovinu světa.“ (s. 209)*

Muži sice vědí, že jejich pozice ve světě už není tak stabilní, často ale nevědí, jak se situaci naložit. A tak hlavně v USA začalo vznikat mnoho beletristických knih z rukou psychologů, terapeutů nebo teologů. Publikace se většinou snaží problematiku pojmenovat, vyjmenovat příčiny, které k situaci vedly a hlavně mužům poradit jak hledat novou mužskou podobu smyslu života. Většina z nich přitom není vyhraněná proti feminismu, ale jedná se spíše o jakési hledání nových možností bytí člověka a při němž by si maskulinita zachovala respekt a sebeúctu.

Mezi takové publikace patří kniha *Král, válečník, kouzelník, milovník* (2001), která vyšla v anglickém originále roku 1991. Jejími autory jsou psychoanalytik a profesor psychologie a náboženství Robert Moore a mytolog, umělec a pastorální konzultant Douglas Gillette. Popírají, že by tzv. krize mužnosti měla kořeny jenom v rozpadu moderních systémů. Podle nich hraje velkou roli úpadek iniciačních rituálních praktik, které slouží k vyrovnání se s proměnou z chlapců v dospělé. Tyto rituály praktikované v kmenových společnostech pak odlišují psychologii chlapce (zatížena dominací nad ostatními, často je zraňující a destruktivní) od psychologie muže (ochraňující a tvůrčí). Rituály však v moderní společnosti vymizely a přetřansformovaly do fenoménu pseudoiniciace – vojenská služba, pouliční gangy nebo vězeňské komplexy. Autoři uvádějí, že velká část mužů buď nebyla do dospělosti uvedena nijak, nebo zažila pseudoiniciaci, která byla nedostatečná. Důsledkem je převaha psychologie chlapce, což se projevuje sprostým, agresivním chováním k ostatním lidem, ženám i mužům, pasivita a slabost, neschopnost efektivně a tvořivě jednat v každodenním životě a vzbuzovat život a tvořivost v ostatních. Často je také jedná o kombinaci agresivity a slabosti.

K rozpadu zralé mužské identity přispívá ještě jeden faktor – patriarchát, který je podle autorů projevem nezralé mužnosti, útokem na mužnost, protože je projevem psychologie chlapce. Jako vodítko z této pasti nabízí autoři východisko pomocí jungiánství, ke kterému se hlásí. Identifikovali 4 mužské archetypy, které muž během života zakouší - král, válečník, kouzelník a milovník. Jde o energie, které se během života střídají, v ideálním případě doplňují.

Velký úspěch vzbudil se svojí knihou Mužství (2007), v anglickém originále Manhood vyšlo poprvé roku 1994, australský rodinný terapeut Steve Biddulph. V knize rozvíjí myšlenky týkající se mužské psychiky. Tvrdí, že „muži nežijí svůj život“, ale žijí v přetvářce, kterou zachovávají kvůli ochraně. Záhy po dospělosti si zvolí jednu z několika standardních masek, jakými jsou: dřič, sebevědomý borec, dobrák, drsňák, nebo citlivý muž „nového věku“. S touto maskou pak další léta žijí a předstírají, že jsou to oni. Ženy to podle Biddulpha nedělají, protože žijí více podle svého vnitřního vědomí a citění. Východiskem je zbavit se této přetvářky. *„Existuje něco, co by se dalo nazvat „přirozeným mužstvím“, je to potenciál skrytý v mladém muži, který lze rozvíjet a pěstovat k plnosti. Neřídí se žádnými stereotypy a je u každého muže odlišný. Přesto však souvisí se základními aspekty toho, co ho činí mužem – s chemickými tělesnými procesy, s jeho přirozeností a vzájemným doplňováním se ženami, jež je mužům vlastní v každé buňce jejich těla.“* (Biddulph, 2007, s. 31).

V knize dále upozorňuje na špatné vztahy mužů se svými otci, na chyby v jednání s ženami, apeluje na důležitost otcovské výchovy, zabývá se důležitostí i nástrahami v pracovní oblasti a rozebírá tematiku přátelství mezi muži. Závěr je věnován duchovní stránce života, ať už se jedná o náboženství jako takové nebo o rituály, které souvisí s iniciací a přírodou, tedy postupy odedávna s muži spojovanými. Svoji práci kompletně přepracoval a doplnil o nová témata v pozdějším díle Kniha o mužství (2011).

Je patrné, že mužská populace se potýká se změnou své pozice, na kterou nebyla ve výchově připravena. Novou situaci si musí muži dle Ryby (2003) vyřešit hlavně ve vztahu se ženou. *„Čeští muži nijak nevynikají jako válečníci a obrací se raději k různým úhybným manévřům. Snad je to tím, že tuší, že poslední bitva o svět mužské dominance se odehrává právě v osobní rovině se ženou-partnerkou či ženou-spolupracovnicí“* (s. 325).

3. Stereotypy sociálních rolí

Všechny společnosti na světě vytvářejí určité rozdíly mezi muži a ženami a z takového rozdělení pak plynou rozdílné přístupy a výchova a také rozdělení úkolů a rolí ve společnosti. Toto tradiční dělení rolí na „mužské“ a „ženské“, ale i uvažování o povahových rysech jednoho ze dvou pohlaví, aniž by byl brán ohled na jejich individualitu, je považováno za stereotypní.

Uvádím zde stereotypní vlastnosti a chování, které jsou tradičně spojovány s muži a ženami (Plaňava, 1998):

Muži bývají:

agresivní, impulzivní
sebeprosazující
dominantní
méně tolerantní
soutěživí
ctižádostiví
průbojní
drsní
racionální
zaměřeni na celek
rigidní
méně dbající na zevnějšek
zaměřeni na své blaho
nepořádní
necitliví

Ženy bývají:

vstřícné
přizpůsobivé, flexibilní
submisivní
tolerantnější
pečující, pomáhající
obětavé
bázlivější
jemné,
emotivní, senzitivní
zaměřeny na detaily
více dbající na zevnějšek
zaměřeny na blaho bližních
pořádné

„Obecně lze stereotypy charakterizovat jako stabilní prvek vědomí, psychický a sociální mechanismus regulující vnímání, hodnocení určitých jevů či osob, ovlivňující naše názory, postoje a jednání, jež se jich dotýká“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1229).

Stereotyp má podobu ustálené představy, která je konstruovaná do schematického obrazu, který třídí lidi na typy (Barker, 2006).

Dle *Waltera Lippmana*, jenž pojem stereotypizace poprvé použil v roce 1922 ve svém díle *Public opinion*, jsou stereotypy předem dané obrazy světa, jeho vnímání a hodnocení.

Úlohou stereotypu je posloužit k jednodušší orientaci ve světě a jeho srozumitelnosti, protože jako metonymie odkazuje přímo a rychle na konkrétní význam. Tento nástroj nabízí také ekonomické výhody – šetří čas a energii, která by musela být vynaložena na poznávání a komunikaci.

Muži a ženy se odlišují biologicky a pohlavní rozdíly se staly základem pro genderové stereotypy, které zjednodušeně popisují, jak má vypadat „maskulinní muž“ nebo „femininní žena“. Tyto rozdíly posloužily společnosti k předepisování rozdílných vlastností, způsobů chování i vzorců vzájemné interakce. Rozlišování na ženské a mužské je zakódováno nejen v komunikaci mezi jednotlivci, ale jsou rovněž ustálené ve společenských institucích, jakými jsou hospodářství, politika, vzdělávání, náboženství, rodina. Pokud se příslušníci obou pohlaví těmito obrazy vymykají, jejich okolí na ně nahlíží často negativně a považují takové jedince za „divné“. (Renzetti, 2003).

Stereotypy jsou úzce spojeny s rolemi, které souvisí s očekáváním určitých atributů, které by daný příslušník měl či neměl mít, nebo jak by se měl chovat. „*Muž by měl být logicky nezávislý, asertivní, žena by měla být citlivá, jemná a neměla by mluvit hrubě*“ (Hnilica, 2010, s. 15).

Je tedy patrné, že pohlaví funguje jako jakási nápopěda, která určuje sociální role. Tak to funguje na celém světě a neexistuje společenská skupina, která by nevytvářela určité rozdíly mezi pohlavími, a podle toho se také liší socializační vlivy, kterým jsou chlapci a dívky vystavovány. U tradičních společností je dodnes patrné jasné rozdělení mužské a ženské role i práv a povinností. Tato struktura usnadňuje kromě jiného třeba komunikaci v rodině a obě pohlaví tyto nároky přijímají. Jenže tradiční společnosti vnímaly tuto rodovou dualitu jako součást komplementarity. Každá role má svůj význam a vede k dosažení cíle (Možný, 1990).

Za zlom, kdy v západní společnosti došlo narušení této poměrně stabilní situaci, se považuje průmyslová revoluce v 18. století, která přinesla změny demografické, sociální i ekonomické a hlavně radikálně změnila pracovní činnosti obou pohlaví, které se z polí a domácností přesunuly do městských továren. Společnost začala být více individualizovaná a to byla jedna z příčin, která vedla variabilitě mužských a ženských rolí a ty se musely začít změnám přizpůsobovat. „*Spolu s proměnou požadavků role muže a ženy se začala pozvolna proměňovat také představa o jejich ideální podobě. Mnohé funkce se staly nadbytečnými či bezúčelnými a naopak se v průběhu dějin k jejich obsahu přidávaly nároky nové*“ (Janošová, 2008, s. 13).

Podle Olgy Vodákové (2003) došlo ke zmatení mužských a ženských rolí také s novým pojetím vnímání času. Když v lidské činnosti převažovalo zemědělství, řídil se člověk podle přirozeného (cyklického) času, který se skládal z práce a odpočinku a respektoval vegetační období i biologický rytmus ženy (čas na kojení apod.). Cyklické vnímání času bylo nahrazeno lineárním a vyznačovalo se pravidelnou pracovní dobu bez ohledu na přírodní zákonitosti. Zatímco muži se této změně bez problémů přizpůsobili a připravili se tak zcela o přirozené biologické vnímání času, ženy si tuto svoji schopnost v určité míře zachovaly. Stále u nich probíhá cyklus menstruace, cyklus těhotenství a porodu. Podle Vodákové však u mužů doposud převládá jakýsi pocit, že tento přechod vnímání času ženy nezvládly.

Základní vzorec rozdělení rolí v domácnosti a rodině by se dal shrnout takto: muž je živitel rodiny a žena se stará o děti a domácnost. Je nepopíratelné, že se v uspořádání rolí muže a ženy v Česku došlo k velkému posunu, přesto stále „*rozdílnost orientace přetrvává*“ (Maříková, 2003, str. 105). Jak vysvětluje Gilles Lipovetsky (2007), rozdíly jsou patrné především v aktivitách žen v domácnosti. Pozice ženy v domácnosti má sice kořeny v historickém vzoru, ale zároveň je potřeba si uvědomit to, že tato pozice do dnešních dnů nezmizela a má ve skutečnosti mnohem hlubší smysl. Ženy si díky domácnosti vymezují své teritorium, ovládají ho a přetváří k vlastnímu prospěchu. Hlavní aktivita žen v domácnosti tak podle Lipovetského zůstane i nadále modelem budoucnosti a nehrozí podle něho zaměnitelnost rolí obou pohlaví v rodinné sféře.

To, co se však v rolích obou pohlaví změnilo je finanční nezávislost žen. Muž už není jediným a hlavním živitelem rodiny a finanční příjem ženy se stal součástí příjmu rodiny. Naopak starost o domácnost a práce v ní muži přebrali od žen minimálně (participace však vzrůstá) a často se tak děje jen v případě, kdy sami chtějí, nikoli kdy je potřeba. Podle Maříkové se na domácích pracích podílejí spíše muži z města než z vesnice, spíše mladší než starší a muži vzdělanější oproti mužům s nižším vzděláním. Muži však stále spíše figurují jako pomocníci než jako rovnocenní partneři. I tady ale Maříková upozorňuje, že si za tuto situaci mohou ženy tak trochu samy. V partnerství totiž mezi pohlavími stále bují jakási rivalita, boj o dominanci. Jakmile tedy muž vyvine větší iniciativu o práci v domácnosti nebo o výchovu dětí, ženy se cítí ohroženy touto „aktivitou“ a brání svoji stávající pozici. (Maříková, 2003)

V moderní době se životy mužů a žena stále více podobají – mají podobné možnosti i pocity. Jenže impuls tohoto přibližování pochází od žen – získaly sexuální svobodu, možnost pracovat dříve jen v mužských oborech, mohou se politicky angažovat. Tyto všechny změny nabízí ženám nové identity i role. Naopak muži si ponechávají své vzorce chování, na které jsou zvyklí a „nové“ identity nehledají. V tomto chování mají oporu v tradici. (Vodáková A., 2003). „Žena si přes všechny odchylky od tradičního modelu chtě nechtě zachovala svou roli (méně již identitu) matky a hospodyně. V jejím společenském image i v morálním imperativu, který se k ní vztahuje, je to role i identita primární“ (s. 274 – 275).

Gjudičová (1997) upozorňuje na paradox, že stereotypy dnes samotným mužům (i ženám) často spíše ubližují. Příkladem může být stále velký počet svěřených dětí do péče ženy po rozvodu manželů, ale příklad najdeme i v oblasti diskriminace. V euroamerické společnosti je běžné, že muž může být odsouzen za sexuální obtěžování, domácí násilí, týrání a jiné. Jak by to ale dopadlo obráceně? Stereotyp o mužské dominanci jednoduše tuto možnost vlastně nepřipouští, a proto je problematika diskriminace mužů nebo jejich domácí násilí nepřehledná.

4. Presentace problematiky krize mužství v médiích: rešerše seriálu týdeníku Reflex

O problematice postavení mužů ve společnosti pojednávají v České republice hlavně odborné, případně populárně-naučné knihy. Z okruhu médií se tematikou zabývají především vědecky zaměřená média, jakými je například Sociologický časopis, nebo časopis Psychologie. V periodickém tisku se občas tematika objeví, avšak téma je předkládáno tak, aby bylo pro čtenáře lákavé, například v podobě konkrétního životního příběhu, nebo rad a pouček pro partnerský vztah. K tematice se v médiích formou rozhovoru okrajově vyjadřuje nějaký odborník, často z oblasti psychologie, nebo se jedná přímo o člena organizace Ligy otevřených mužů. Téma, že muži zažívají aktuálně ve společnosti krizi, nebo hledají svoji novou identitu, není ale obecně nijak zpravodajsky hodnotné téma s vysokým výskytem v médiích.

Tematikou mužské identity a změny mužské role ve společnosti se v nezvykle velké míře zabýval na konci roku 2011 týdeník Reflex. Toto médium se věnovalo tematice v osmi svých vydání, a to v podobě seriálu s názvem *Mužství*. Jde o nezvykle velký prostor, zvláště pokud vezmeme v úvahu, že se jedná o médium, které patří s průměrným prodaným nákladem 59 573 tisíc výtisků a se čteností 276 tisíc čtenářů k nejčtenějším zpravodajským celostátním týdeníkům (analýza čtenosti Media projektu za období 10/ 2011 – 3/2012).

V každém díle seriálu *Mužství* byl věnován prostor problému, který časopis Reflex považuje za klíčový v otázce současného mužství. Mezi základní problematická ohniska současného mužství řadí časopis Reflex výchovu dětí jen jedním rodičem (nejčastěji matkou) a s tím související absenci otce v rodině, rodičovské spory o dítě při rozvodu a jednostrannost státních institucí a úřadů při rozhodování o svěření dítěte do péče, nedostatek mužských autorit, feminizaci školství, nedostatek mužských skupin pro vzájemnou komunikaci. Jedním z cílů časopisu bylo vyvolat veřejnou diskusi a k tomuto účelu byla zřízena speciální emailová adresa muzstvi@reflex.cz, na kterou mohli čtenáři sdílet své zkušenosti a životní příběhy týkající se tématu.

Rozhodla jsem se věnovat pozornost pouze tomuto jednomu zdroji, protože na rozdíl od jiných médií pojal problematiku komplexně a je tak možné vysledovat, jak mediální sdělení zobrazuje obraz mužství. Místo obsahové analýzy jsem však použila styl rešerše a v podobě textu jsem subjektivně zaznamenala nejdůležitější body a myšlenky, z kterých jsem pak

vyvodila základní tvrzení o postavení současných mužů, které z textu seriálu Mužství jednoznačně vyplývají.

Tato tvrzení předkládám zde:

- Ženy se osamostatnily a muži se začali věnovat sami sobě a užívat si svobody, protože roli vůdce a živitele rodiny po nich již ženy nevyžadovaly.
- Od mužů se očekávají protichůdné požadavky – má být úspěšný, vydělávat peníze a živit rodinu, ale zároveň má být citlivý a empatický. Muži se těmto požadavkům snaží vyhovět, ale nesplnitelnost těchto přehnaných požadavků vede k neurotizaci, pocitům viny, podlomení sebevědomí a výsledkem je trvalá krize a stres.
- Mužům chybějí mužské vzory – k této problematice přispěla velkou měrou feminizace školství, a důsledkem je, že od šesti let věku dítě ovlivňují a kontrolují výhradně ženy.
- Na aktuální situaci krize mužství má vliv neúplná rodina – v rozvedených rodinách vychovává chlapce jenom žena, přítomnost otce je přitom v rodině nezbytná stejně jako přítomnost matky. Děti musí vidět vzorec partnerského soužití, interakci mezi dospělými.
- Situaci neúplné rodiny, kdy dítě (chlapce) vychovává a má v péči výhradně matka, podporuje sama společnost, média, soudy, úřady.
- Děti často slouží matkám při rozvodu jako zbraň - matky poštvávají chlapce proti otci, čímž vzniká tzv. „syndrom zavrženého otce“.
- Většina mužů je s rolí otce spokojena – jednou z největších překážek bránící každodenní péči o dítě je nedostatek času způsobený velkým pracovním vytížením.
- Jedním z projevů poruch mužské identity je porucha komunikace s jinými muži – přátelství mezi muži a mužské skupiny jsou na ústupu, muži přitom potřebují mužská témata komunikovat právě v přítomnosti mužů. Na tento nedostatek vzniká reakce založení mužských skupin.

Hlavním autorem, nikoli však jediným, seriálu Mužství je novinář, člen redakce Reflexu a vystudovaný psycholog Jiří X. Doležal, který hned v prvním seriálovém díle popisuje svoji osobní zkušenost z dětství, kdy vyrůstal bez otce a otcovské autority. Jak autor v článku tvrdí, vybudoval si v sobě pouze ženskou stránku a později, když přišel do kontaktu s ženami, podléhal jim a poslouchal je, tedy přesně tak, jak byl zvyklý ze vztahu se svoji matkou. „Zcela destruktivně jsem podléhal svým partnerkám, ani v běžném životě jsem prostě nebyl připraven odporovat ženě, protivit se její vůli. A stejný problém jsem měl s autoritami mužskými. Nevěděl jsem, zda je akceptovatelné jim podléhat, ale ani to, jak autoritou být – nikdy mi to žádný muž v dětství nepředvedl.“ (Doležal, 2011, s. 35)

Časopis pracuje s informačními zdroji hlavně v podobě populárně-naučných knih, odkazuje konkrétně na autory: *Steva Biddulpha* (Výchova kluků, Mužství), *Roberta Blye* (Železný Jan), *Richarda Rohra* (Cesta divokého muže) a *Betty Friedanovou* (The Feminine Mystique). Časopis využívá také výsledky dvou českých výzkumů - *Táto, jak na to?* (zabýval zjišťováním přístupu českých mužů k otcovství) a výzkum *Ústavu pro informace a vzdělání* (zabýval se počtem mužů a žen ve školství). V jednom z článků se objevuje dále odkaz na výzkum amerického psychologa *Howarda Gardnera*, který se týkal oblasti rozvedených rodin. K tématice porozvodové péče používá týdeník citaci z bakalářské práce studentky fakulty humanitních studií UK.

Z mého pohledu je patrné, že časopis předkládá čtenářům informace z odborných zdrojů jen minimálně a z žurnalistického hlediska je až zarážející, že například jeden článek je postaven pouze výhradně na jednom bibliografickém zdroji (Mužství - díl třetí). Zcela tak pomíjí základní novinářské pravidlo objektivity či nestrannosti a článek tak spíše připomíná recenzi na knihu, než novinářský článek. Tento zásadní fakt tak určitým způsobem snižuje kvalitu článků. Je pochopitelné, že od časopisu, na rozdíl od deníku, není vysoký nárok na aktuálnost. To, co se od časopisu očekává je „*najít na určitém tématu či příběhu ten správný aspekt nebo nový úhel pohledu*“ (Ruß-Mohl & Bakičová, 2005)

Aby téma získalo na věrohodnosti, časopis odbornost dodává v podobě komentářů odborníků z oblasti psychologie, nebo z organizace *Liga otevřených mužů*. Ve své podstatě, se časopis chopil příležitosti napsat čtenářsky zajímavé téma (tudíž dobře prodejné), které členové redakce pokládají za důležité. Čtenářům časopis nabízí nenáročné čtení o společenském problému, a při prezentaci tématu vychází hlavně ze subjektivních pocitů novinářů.

Časopis v seriálu o Mužství využívá často rovněž čtenářsky velmi atraktivní formu rozhovoru. K problematice se svými názory vyjadřují slavné osobnosti, kterou v tomto případě zastupuje spisovatel *Ota Filip*. Na otázku časopisu Reflex: Proč mají být dnešní muži hrdí na to, že jsou muži? Odpovídá spisovatel takto: „*Musím poctivě a pravdivě odpovědět, že mě dosud ani nenapadlo být hrdý na to, že jsem „mužskej“. Když teď uvažuji o tom, proč a nač bych měl být jako muž hrdý, vybavuji si jen maléry, které jsem sám sobě a jistě i jiným způsobil. A nemohu je vyvážit mužským hrdinstvím, protože mě vlastně žádné nenapadá.*“ (Filip, 2011, s. 36)

Celý osmý seriálový díl je věnován rozhovoru o vztahu muže a ženy s psychologkou *Tatjanou Horkou*, jež provozuje soukromou psychiatrickou a psychoterapeutickou kliniku v Brně a její specializací je pomoc rozvedeným rodičům a jejich dětem. V tomto rozhovoru však není o žádné krizi mužství ani slovo. Psycholožka v rozhovoru zdůrazňuje nezastupitelnou roli obou rodičů při výchově dětí.

Časopis v osmém díle seriálu otiskl na dvoustraně ukázkou z knihy Milana Tesaře, redaktora časopisu Reflex. Jeho román *Deník rodičího se otce* demonstruje pocity muže v době, kdy se svojí ženou očekávají narození potomka. Muže zde zobrazuje jako citlivého tvora, který je plný obav a strachu a stejně jako žena si musí na novou situaci zvyknout. Muži se připravují na novou roli otce a ptají se sami sebe, jací budou tátové a jak tuto novou roli budou zvládat. Tesař svůj počín shrnul takto: „*totální zmatek v duši, to je to, oč v něm běží.*“ (Reflex 47/11, s. 40). Od časopisu je to ale především reklama na knihu svého redaktora.

Ve dvou dílech Mužství se redaktor J. X. Doležal věnuje jednomu závažnému tématu – výchově dětí po rozvodu rodičů, kdy ale dítě slouží matkám jako zbraň proti jejich otcům a tak přestože mají právo na kontakt se svým dítětem, realita je často jiná.

Autor popisuje kauzu, kdy matka cíleně a dlouhodobě poštvávala desetiletého syna proti jeho otci a bránila kontaktu s ním. Otec chtěl o své právo vídat syna bojovat a do sporu zasáhly české soudy, které rozhodly o umístění chlapce mimo vliv manipulativní matky. Nejdříve měl být hoch umístěn do psychiatrické léčebny, což se ale nakonec díky rozhodnutí Ústavního soudu nestalo.

Kauzou se J. X. Doležal věnuje i v dalším díle seriálu. V případě došlo k posunu tím, že Ústavní soud rozhodl o povinnosti předávat dítě otci ve stanovený čas. Doležal považuje tento krok české instance za průlomový a spravedlivý, přesto se obává, že realizace bude složitější. Není těžké si domyslet reakci dítěte, které má v sobě vypěstovanou nenávist a strach z táty, a toho se bez specializovaného zařízení nezbaví.

V seriálu Mužství považují tyto dva díly za nejpřínosnější, protože ukazují na velkou nerovnost práv otců v oblasti výchovy dítěte po rozvodu manželů. Doležal na stránkách časopisu upozorňuje na velmi závažný společenský, ale také legislativní problém, který má jisté kořeny v tom, že výchova dětí je automaticky spojována pouze se ženou, a proto „veřejnost, média, soudy i úřady ve zdrcující většině caus stojí na straně matky, bez ohledu na to, jestli ta dáma své dítě netýrá“ (Doležal, 2011, s. 75).

Časopisu Reflex se medializací problému tak zvané krize mužství podařilo vyvolat diskusi ze strany veřejnosti. Některé reakce zveřejňovala redakce přímo na stránkách časopisu, které jsou věnované ohlasům čtenářů. Na redakci Reflexu jsem se obrátila a prostřednictvím elektronické pošty žádala o informaci, jak velký zájem ve skutečnosti seriál Mužství vyvolal. Zde cituji odpověď, kterou jsem z redakce Reflexu obdržela:

„Seriál vzbudil obrovskou pozornost a přinesl záplavu příběhů mužů, kteří jsou naprosto brutálně diskriminováni především ve sporech o svěření dětí do péče. Ohlasů bylo tolik, že jsme přestali být schopni zájemce o medializaci jejich příběhu uspokojovat, protože ty historky jsou až bizarně stejné a není možné mít každé druhé číslo časopisu skoro do detailů podobné příběhy. Seriál ukázal naprosto nerovnocennou pozici českých mužů před rozvodovými soudy a zcela nepřipustné gender zvýhodnění matek před otci v rozhodnutích rozvodových soudů a v rámci pří o svěření dítěte do výchovy.“ (J. X. Doležal, email ze dne 1. 8. 2012)

Shrnutí

Díky tomu, že seriál Mužství vyvolal velkou reakci mezi čtenáři, se lze domnívat, že tematika zasáhla svůj cíl – čtenáře. Mezi kritérii, jakými média vybírají témata k uveřejnění, patří to, zda je článek zpravodajsky hodnotný. To jsou faktory, které rozhodují, proč se z události stane zpráva. Často v tomto rozhodovacím procesu hraje roli i subjektivní pocit členů redakce, že téma odpovídá tomu, co chtějí čtenáři a vzbudí to u nich zájem. A aby pro čtenáře bylo téma „čtivé“, přizpůsobí tomu médium také formu obsahu. V tomto případě tedy osobní příběh, s kterým se čtenáři identifikují, nebo rozhovor, který patří k velmi oblíbeným novinářským žánrům, protože zpovídaná osoba působí autenticky a věrohodně. Mediální sdělení, která nabídl seriál Reflexu, víceméně kopíroval názory, které se odrážejí v dostupné literatuře, a proto se nelze domnívat, že jsou skutečným obrazem reality. Je nutné brát v úvahu též fakt, že mediální sdělení často zobrazují stereotypy. Přikláním se proto k názoru, že více než realitu, přestože texty mohly obsahovat určité prvky shodné se skutečnými

proměnami společnosti, zobrazil časopis atraktivní téma, které vyvolalo zvýšenou reakci u čtenářů. A jak vyplývá z odpovědi časopisu, kterou jsem obdržela, reakce čtenářů se týkaly hlavně problematiky znevýhodněných otců po rozvodu. V této oblasti se tak časopis zřejmě přiblížil realitě nejvíce a upozornil na problém, který je v české společnosti aktuální.

Přestože seriál Mužství skončil, týdeník Reflex se mužské tematice věnuje nepravidelně ve svých člancích nadále. Kromě již zmíněného tématu práv otců se na stránkách časopisu objevila v letošním roce poměrně zřídka medializovaná tematika násilí na mužích (Reflex z 2. 2. 2012).

5. Empirická část

5.1. Cíl výzkumu, postup a hypotézy

Oficiálních výzkumů, které se věnují problematice postavení muže ve společnosti, není mnoho. Sociologický ústav ČR takový výzkum nikdy nerealizoval, jeho výzkumy se týkají hlavně rodiny jako takové, nebo pak otázky otcovství. Jediný, kvalitativní výzkum, cílené na to, jak mužství vnímají sami muži, provedla socioložka Iva Šmídová. Z rozhovorů s několika zástupci mužské kategorie vyplynulo, že na jedné straně si muži svoji mužskou roli automaticky spojují se zodpovědností o rodinu, ale výzkum také vyvodil, že českým mužům není zcela jasné, „*co přesně má být dnes obsahem mužství a reflexe toho, že se očekávání na muže kladená mění a vyvíjejí, by naznačovaly prostor pro vývoj směru uvažování o mužské identitě.*“ (Šmídová, 2002, s. 135)

Mezi jedny z větších projektů patřil v minulých letech (realizace září 2009 – duben 2010) výzkumný projekt Podoby otcovství v ČR a další jeho část *Táto, jak na to?*, kterou provádělo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Cílem projektu bylo zmapovat postoj otců ke své životní roli, potřeby mužů ve sladění rodinného a pracovního života, ale i postoj zaměstnavatelů vůči specifické podpoře otců.

Protože v České republice nebyl dosud prováděn žádný podobný výzkum na téma mužství a jeho aktuální podoba, rozhodla jsem se provést výzkum sama. Tato část práce je věnována kvantitativnímu výzkumu, který proběhl formou dotazníkového šetření. Výzkum má doplnit teoretické úvahy o postavení muže ve společnosti, jež byly doposud v této práci shrnuty, a také svým způsobem dokázat, zda podle vzorku české populace dochází v realitě ke změnám ve vnímání mužské role.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak roli současného muže vnímá česká společnost, jak se liší představy o mužské roli u žen a u mužů, nakolik ve společnosti převládají stereotypní představy, jak je společnost nakloněna novým trendům směřující k rovnoprávnosti obou pohlaví, nebo případně zda je v jejích názorech zřetelný posun od stereotypních názorů.

Před samotným zpracováním dotazníku však být stanoveny hypotézy, které předem určí, jaké proměnné se budou zkoumat. Níže uvedené hypotézy představují často stereotypy, z kterých autorka při přípravě dotazníků vycházela. Pod každou hypotézou zároveň uvedla otázku, na kterou by měl průzkum přinést odpověď.

Stanovené hypotézy:

1. **V české společnosti existuje představa o tradiční mužské roli**
Je shodná u mužů a žen?
2. **Reálné role mužů se ve skutečnosti od tradiční představy odlišuje**
V čem? Stírají se role mezi muži a ženami?
3. **Změnu tradiční mužské role pocítují samotní muži jako ztrátu identity (identity mužství)**
Jak to pocítují ženy?
4. **Změna identity se u mužů projevuje psychickými problémy**
Jakými?

Průzkum obsahoval celkem 12 otázek a skládal ze čtyř částí. Byl v něm využit hlavně systém tzv. maticových otázek - sedm stejných výroků se opakovalo, ale vždy v jiném kontextu a respondent se pomocí bodové škály musel přiklonit k názoru, zda s výrokem souhlasí či nikoli. Tímto systémem měly být zjištěny první dvě hypotézy. V dotazníku byly dále použity dvě odpovědi s konkrétní nabídkou odpovědi a v jednom případě byl v otevřené odpovědi ponechán prostor pro individuální odpovědi.

Hodnoticí škála použitá u maticových otázek:

- zcela souhlasím
- spíše souhlasím
- spíše nesouhlasím
- zcela nesouhlasím

Do hodnoticí škály nebyla zahrnuta nabídková odpověď NEVÍM. Respondent byl nucen přiklonit se na jednu stranu, tedy zda souhlasí či nesouhlasí s výrokem. Autorka tímto předpokládala, že výsledky průzkumu budou více jednoznačné.

1. část

První část průzkum měla za cíl zjistit, jak byla v České republice v minulosti chápána tradiční mužská role ve společnosti a v rodině. Respondent se měl pomocí hodnotové škály rozhodnout, do jaké míry souhlasí či nesouhlasí s uvedenými výroky.

1. Do jaké míry souhlasíte/nesouhlasíte, že následující výroky odpovídají tomu, jak byla u nás v minulosti tradičně chápána mužská role ve společnosti a v rodině?

- a) Muži se uplatňovali v politice více než ženy.
- b) Muži se více než ženy zaměřovali na profesní kariéru a zaměstnání vůbec.
- c) Muži zastávali vedoucí funkce v zaměstnání více než ženy.
- d) Muži měli více volného času na vlastní záliby než ženy.
- e) Muži byli hlavními živiteli rodiny.
- f) Muži se méně než ženy podíleli na výchově dětí.
- g) Muži dělali méně než ženy domácí práce.

2. část

Druhá část, v které se opět opakovaly otázky stejného typu, měla za cíl zjistit, jak Češi vnímají tuto roli v současnosti. V této části průzkumu bylo zároveň vhodné, aby byli respondenti tázáni na to, zda si myslí, že muži nebo ženy vlivem změn společenských rolí něco ztrácí, nebo naopak získávají. Respondenti se měli u těchto odpovědí rozhodnout pro jednu z nabízených uzavřených odpovědí. V případě příklonu k názoru, že by důsledkem změn ztráceli muži, byl ponechán prostor, pro otevřené odpovědi na to, jak se tato ztráta u nich v realitě projevuje.

2. Do jaké míry souhlasíte/nesouhlasíte, že následující výroky odpovídají tomu, jaká je u nás skutečná mužská role ve společnosti a v rodině v současnosti?

- a) Muži se více než ženy uplatňují v politice.
- b) Muži se více než ženy zaměřují na profesní kariéru a zaměstnání vůbec.
- c) Muži více než ženy zastávají vedoucí funkce v zaměstnání.
- d) Muži mají více než ženy volný čas na vlastní záliby.
- e) Muži jsou hlavními živiteli rodiny.
- f) Muži se méně než ženy podílejí na výchově dětí.
- g) Muži dělají méně než ženy domácí práce.

3. Kdo v důsledku současných změn mužské (a také ženské) role ve společnosti a v rodině získává něco oproti minulosti?

1 nikdo, ani muži ani ženy nic nezískávají

- 2 získávají pouze ženy
- 3 získávají pouze muži
- 4 získávají ženy i muži

4. Myslíte si, že někdo v důsledku změn mužské a ženské role něco ztrácí?

nikdo nic neztrácí

ztrácejí pouze ženy

ztrácejí pouze muži

ztrácejí ženy i muži

5. Pokud muži ve společnosti v důsledku změn mužské a ženské role něco ztrácejí, jak na to reagují, jak se to projevuje v jejich chování? (doplňte)

.....

3. část

Třetí část dotazníku se zaměřila na to, jak by mužská a ženská role měla vypadat podle respondentů v ideálním případě. Opět zde byl použit maticový systém otázek a hodnotící škála odpovědí.

6. Do jaké míry souhlasíte/nesouhlasíte s tím, že následující výroky představují ideální pojetí ženské role, že ve společnosti a v rodině ve srovnání s mužskou rolí?

- a) Ženy by se měly uplatňovat v politice stejně jako muži.
- b) Ženy by se měly zaměřovat na profesní kariéru a zaměstnání vůbec stejně jako muži.
- c) Ženy by měly zastávat vedoucí funkce v zaměstnání stejně jako muži.
- d) Ženy by měly mít stejně volného času na vlastní záliby, jako mají muži.
- e) Ženy by měly být živitelkami rodiny stejně jako muži.
- f) Muži by se měli podílet na výchově dětí stejně jako ženy.
- g) Muži by měli dělat domácí práce stejně jako ženy.

4. část

V závěru dotazníku by zjišťovány údaje sociodemografického charakteru - pohlaví, věk, bydliště, rodinný stav, nejvyšší dosažené vzdělání. Závěrečná otázka zjišťovala, zda respondent žije s dítětem, které by na něm bylo finančně závislé. Autorka předpokládala, že

respondenti, kteří žijí ve společné domácnosti s dětmi a podílejí se tudíž pravděpodobně na jejich výchově, mohou mít odlišný pohled na roli muže a ženy v rodině či v otázce budování kariéry.

7. Pohlaví

Muž

Žena

8. Věk

Do 15 let

16 – 25 let

26 – 55 let

56 a více

9. Bydliště

Praha

krajské město

jiné město

vesnice

10. Rodinný stav

svobodná/ý

život v nesezdaném partnerství

vdaná/ženatý

rozvedená/ý, vdova/vdovec

11. Nejvyšší ukončené vzdělání

základní

vyučení, střední bez maturity

střední s maturitou, VOŠ

vysokoškolské

12. Žije s vámi ve společné domácnosti alespoň jedno dítě (vlastní nebo i nevlastní), které je na vás ekonomicky závislé?

ano

ne

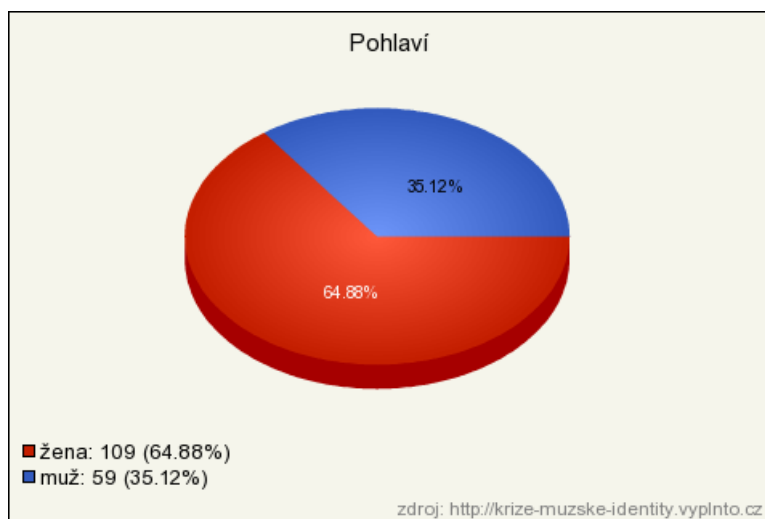
5.2. Výsledky výzkumu

Výzkum, který nesl název Krize mužské identity, probíhal v období od 24. 7. – 10. 8. 2012. Respondenty byli muži a ženy všech věkových kategorií na území ČR, dotazování bylo anonymní. Primární zkoumaný vzorek populace o velikosti asi 100 respondentů byl osloven pomocí mé soukromé emailové pošty. Z adresáře kontaktů byly vybrány osoby různého pohlaví, věku i bydliště. Dále byla využita technika sněhové koule, kdy každý oslovený byl požádán, aby dotazník poslal elektronickou poštou minimálně dalším dvěma lidem různého pohlaví a věku. Dle svých možností mohl dotazník umístit také na sociálních sítích. Ke zpracování i vyhodnocení výzkumu byla využita online služba *Vyplnto.cz*.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 168 respondentů. Návratnost je dle serveru *Vyplnto.cz* 68,1%, Návratnost dotazníků je podle serveru dána poměrem vyplněných a zobrazených dotazníků. Jedná se však o orientační údaj, který nebere v potaz ty oslovené respondenty, kteří ani nezobrazili úvodní text (neklikli na odkaz na dotazník).

Pohlaví

Mezi respondenty převažovaly ženy, které tvořily téměř 65%.

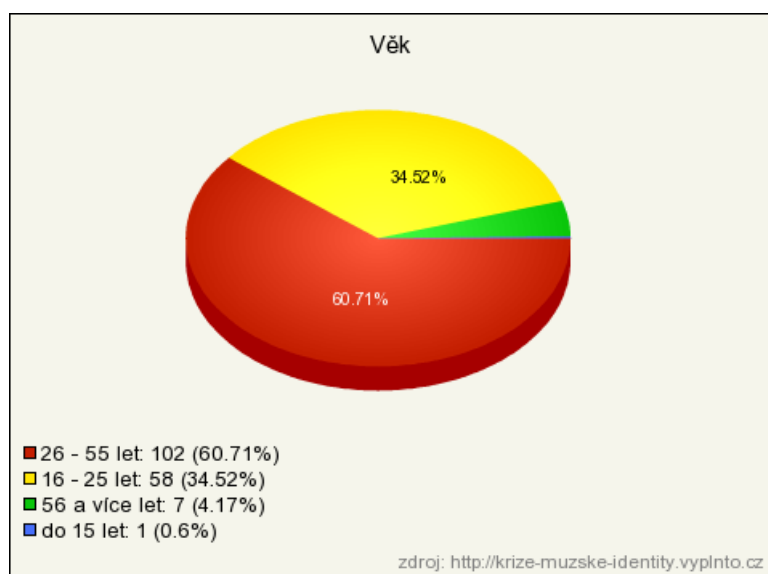

Věk

Nejvíce odpovědí pochází ze skupiny respondentů ve věku mezi 26 – 55 let. Jde tedy o skupinu mužů a žen v produktivním věku, kteří za běžných okolností mají za sebou studentská léta, zakládají rodinu, nebo děti již mají a žijí a možná s nimi bydlí stále ve společné domácnosti. Tato domněnka se při analýze souvislostí zčásti potvrdí. Ze skupiny respondentů nejpočetnější věkové kategorie 26 – 55 let žije v manželství téměř 40% a ekonomickou závislost dítěte potvrdila necelá polovina z této věkové skupiny těchto respondentů.

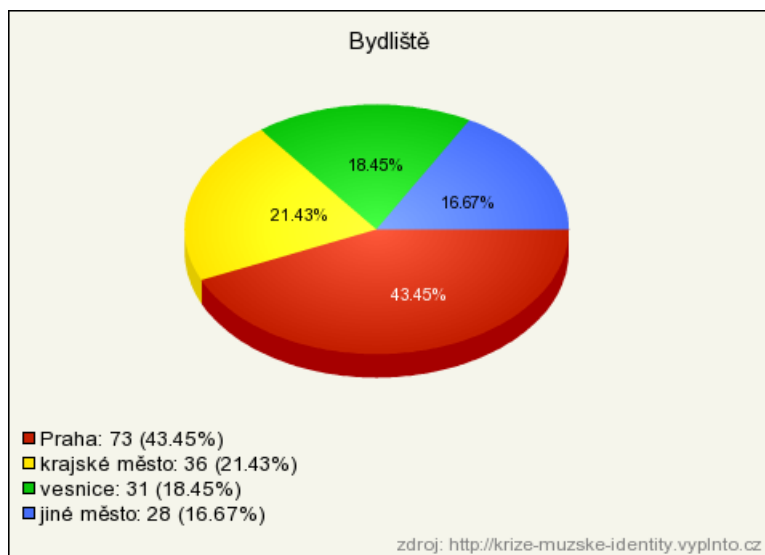
Druhou největší skupinu respondentů tvoří lidé ve věku od 16 do 25 let. Jde o věk, který patří pravděpodobně studentům. To se v porovnání věku a rodinného stavu rovněž potvrdilo - z této skupiny přiznalo status vdaná/ženatý jen minimální zlomek – 3 respondenti z celkem 58 a 2 z nich i ekonomickou závislost dítěte.

Velmi malé zastoupení má ve výzkumu věková skupina pod 15 let. Dotazník v této kategorii vyplnil jen jeden respondent. Důvodem může být nezajímavost tématu pro tuto věkovou skupinu.

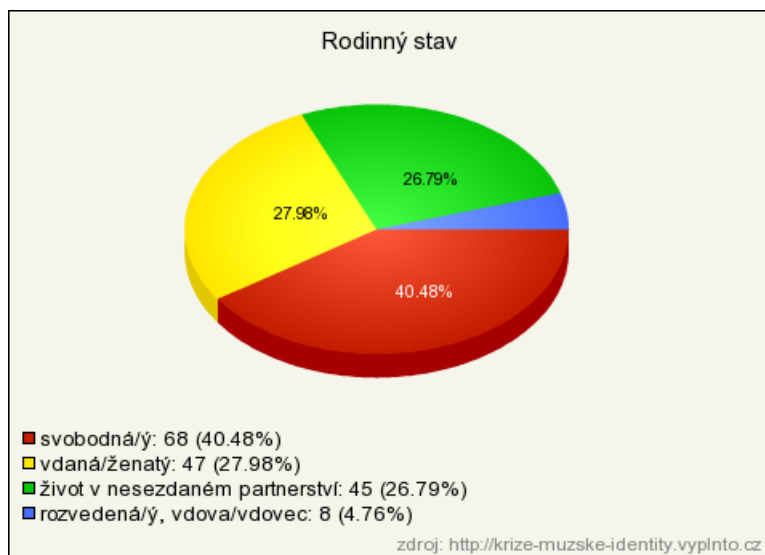
Bydliště

Zastoupení respondentů z hlediska všech kategorií lze považovat za dostatečné. Přesto při porovnání respondentů z města a vesnice, je jasná převaha těch z města, nejvíce z Prahy. Tento faktor se může projevit v určitých názorech, které by mohly směřovat k větší rovnoprávnosti ženských a mužských rolí, jejich rozvolnění apod.

Rodinný stav

Při pohledu na rodinný stav respondentů vítězí jednoznačně kategorie svobodných. Velkou pozornost je nutné věnovat také početné skupině, která se přihlásila do kategorie „život v nesezdaném partnerství“. Zcela jasně se tímto potvrzuje současný trend žít ve svazku bez svatby. Při analýze souvislostí vychází, že z celkem 45 respondentů žije v takovém svazku 17 lidí ve věku 16 – 25 let a 28 respondentů ve věku 26 – 55 let. Téměř většina z nich přitom uvedla jako své bydliště město.

Nejvyšší ukončené vzdělání

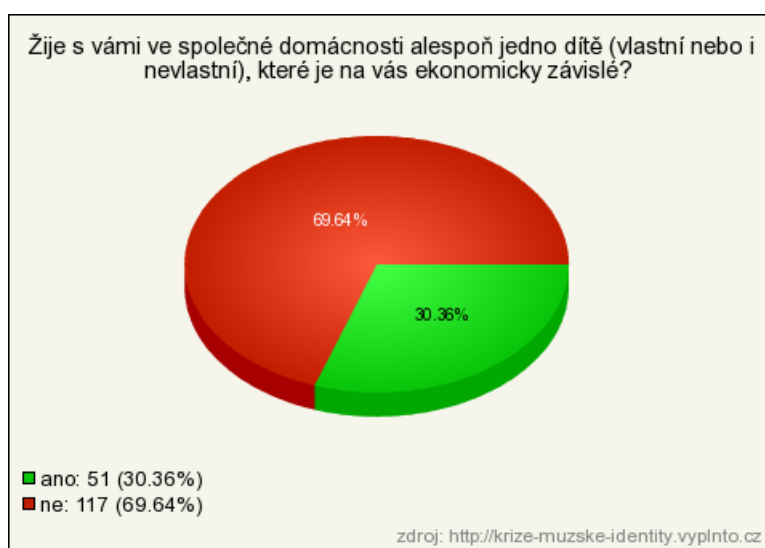
Více než polovina dotazovaných uvedla jako své nejvyšší dosažené vzdělání vysokou školu, o něco méně (40%) respondentů patří ke středoškolákům, případně absolventům vyšší

odborné školy. Zastoupení vyučených nebo se základní školou je nevýznamné. Je možné, že se zde projevuje také trend větší nabídky vzdělávacích institucí nad poptávkou, který se v posledních letech projevuje.

Dítě ve společné domácnosti

V kategorii, která zjišťovala, zda respondenti žijí ve společné domácnosti s vlastním či nevlastním dítětem, které je na nich ekonomicky závislé, získala převahu odpověď ne. Zde se jednoznačně projevuje, že většina respondentů patří do mladší skupiny, jsou z města a mají vzdělání. Lze tak předpokládat, že tato kategorie odkládá narození dítě na pozdější dobu.

Existuje v české společnosti představa o tradiční mužské roli?

(Hypotéza č. 1)

Výzkum jasně dokázal, že lidé v ČR mají silně zakořeněnou představu o tom, jak v minulosti vypadala tradiční mužská role ve společnosti. Podobný náhled mají jak ženy, tak muži. Jednoznačný souhlas, kde většina dotazovaných zvolila ze škály *zcela souhlasím*, se týkal hlavně vedoucího postavení muže v politice, profesním životě a označila ho také za hlavního živitele rodiny, který se moc nepodílel na domácích pracích.

Již ne tak jednoznačný souhlas byl projeven u otázek, které se zaměřovaly na výchovu dětí a volný čas, objevila se zde i nesouhlasné odpovědi. Přesto u obou otázek převážila odpověď *spíše souhlasím*.

Nejvíce nesouhlasných odpovědí ze všech bylo zaznamenáno u výroku: Muži měli více volného času na vlastní záliby než ženy. V této otázce, na rozdíl od ostatních, mezi tazateli nepanuje jednotný konsenzus – nemají jednotný názor na to, zda měli v minulosti muži více volného času na vlastní záliby na rozdíl od žen, přestože se domnívají, že spíše ano. Lidé si mohou myslet, že ani muž ani žena neměli v minulosti žádný volný čas, nebo se naopak domnívají, že obě pohlaví měla stejně volného času na vlastní záliby.

Hypotéza č. 1 se však potvrdila.

Tabulka č. 1 – Vnímání tradiční mužské role v minulosti českou společností

	zcela souhlasím	muž	žena	spíše souhlasím	muž	žena	spíše nesouhlasím	muž	žena	zcela nesouhlasím	muž	žena
Muži se uplatňovali v politice více než ženy	135	45	90	33	14	19						
Muže zastávali vedoucí funkce v zaměstnání více než ženy	130	44	86	37	15	22	1		1			
Muži se více než ženy zaměřovali na profesní kariéru zaměstnání vůbec	106	32	74	60	26	34	2	1	1			
Muži byli hlavními živiteli rodiny	96	30	66	69	28	41	3	1	2			
Muži dělali méně než ženy domácí práce	99	19	80	60	32	28	8	7	1	1	1	
Muži se méně než ženy podíleli na výchově dětí	58	13	45	92	38	54	17	7	10	1	1	
Muži měli více volného času na vlastní záliby než ženy	50	8	42	79	29	50	37	20	17	2	2	

Poznámka:

Aplikace neumožňuje zobrazit výsledky v procentech. Pro orientaci uvádím přepočty v procentech: 10 mužů = cca 17%, 10 žen = cca 10%

Odlišují se reálné role mužů od tradiční představy?

(Hypotéza č. 2)

Další část výzkumu se zaměřovala na zjišťování aktuálních rolí ve společnosti. U odpovědí je evidentní odklon od odpovědi *zcela souhlasím* ke *spíše souhlasím*. Beze zbytku to platí o výrocích, že se muži více než ženy uplatňují v politice, zastávají vedoucí funkce v zaměstnání a podílejí se méně na domácích pracích. Znamená to, že tyto tradiční role více či méně v české společnosti přetrvávají, přestože už to není pravidlem.

Další odpovědi naznačují, že se role ženy ve společnosti mění, ovšem tento proces není dokončen, protože stále přetrvává tradiční model. V současnosti se ale ženy v porovnání s tradiční rolí, zaměřují na profesní kariéru mnohem více a s tím souvisí také odpověď, že se podílejí na rodinném rozpočtu. Tento trend naznačuje, že muži opravdu přicházejí o privilegium živitele rodiny.

Otázky týkající se postojů k výchově dětí dále potvrzují tendenci, kdy se zájem a aktivita žen přesunuje z domácnosti a výchovy dětí k profesní kariéře. Naznačují to nesouhlasné názory, že je to právě žena, která se více než muž podílí na výchově dětí. V této situaci by se dalo předpokládat, že s větší aktivitou muže při výchově dětí bude i starost o domácnost více na bedrech muže. Tak to ale není. Respondenti totiž stále spíše souhlasí s tím, že muži dělají méně než ženy domácí práce. U této části výroku je zajímavé sledovat, jak odpovídali respondenti podle pohlaví. K souhlasné odpovědi se totiž více přiklonily ženy, a k nesouhlasným naopak muži. Z tohoto výsledku vyplývá, že muži se na domácích pracích podílejí mnohem více než v minulosti. Muži se však mohou domnívat, že tato jejich aktivita je dostatečná a vyrovná se aktivitě ženy, zatímco ženy jejich pomoc v domácnosti považují stále za „menšinovou“. Druhou interpretací však také může být skutečnost, že muži v realitě přebírají starost o domácnost, ale ženy si tento fakt nepřipouští, protože tato role byla vždy spojována jen se ženami. Pokud se více věnuje domácnosti, má tedy méně volného času na své koníčky? Toto není z výzkumu zcela jasné, protože respondenti z poloviny s výrokem souhlasili a z poloviny nikoli. Volný čas na záliby tak zřejmě v současnosti mají obě pohlaví stejně.

Hypotéza č. 2 se potvrdila jen z poloviny. Reálné role mužů se od tradiční mírně odklánějí, avšak vliv tradiční role je v současnosti stále patrný. Spíše se stírá dříve jasná hranice mezi jasně danými rolemi muže a ženy. Z výzkumu vyplývá, že tyto rozdíly se zmenšují hlavně u role živitele rodiny, zaměření na kariéru a výchovy dětí.

Tabulka č. 2 – Vnímání mužské role v současnosti českou společností

	zcela souhlasím	muž	žena	spíše souhlasím	muž	žena	spíše nesouhlasím	muž	žena	zcela nesouhla sím	muž	žena
Muži se více než ženy uplatňují v politice	57	16	41	103	39	64	7	3	4	1	1	
Muže více než ženy zastávají vedoucí funkce v zaměstnání	38	14	24	105	38	67	22	6	16	3	1	2
Muži se více než ženy zaměřují na profesní kariéru a zaměstnání vůbec	24	10	14	89	32	57	48	15	33	7	2	5
Muži jsou hlavními živiteli rodiny	9	4	5	95	39	56	56	15	41	8	1	7
Muži dělají méně než ženy domácí práce	31	6	25	105	36	69	29	14	15	3	3	
Muži se méně než ženy podílejí na výchově dětí	12	1	11	96	35	61	52	20	32	8	1	5
Muži mají více než ženy volný čas na vlastní záliby	19	3	16	72	22	50	61	27	34	16	7	9

Jaká je ideální představa mužské role?

Při průzkumu byla zjišťována jednak tradiční, současná a také ideální představa o mužské roli. Z těchto tendencí je tak možné odvodit, jakým směrem se budou dále vyvíjet změny v rolích obou pohlaví.

Jak zde bylo již uvedeno, k hlavním změnám došlo v rovině ženské aktivity na poli profesní kariéry a s tím nabytá ekonomická nezávislost. Podle výsledků, ale tento model není v žádném případě ideálním modelem, který by si obě pohlaví přála. Zatímco většina respondentů by si přála, by se v politice i ve vedoucích pozicích ženy více prosazovaly, už ne tak nadšené souhlasy zazněly u výroků, zda se mají ženy stejně jako muži zaměřovat na profesní kariéru a zda mají být stejně tak jako muži živitelkami rodiny. Velmi zajímavé přitom je, že s tímto nesouhlasí hlavně muži. Výsledek by lehce naznačoval jednu z tezí, že muži se strachují o svoji dominantní mužskou identifikační roli – živitel rodiny. Zcela jednoznačný je rovněž požadavek, aby se muži i ženy podíleli na výchově dětí a obě pohlaví měla rovněž stejně volného času na své koníčky. Ne taková převaha pak panuje u rozdělení domácích prací. Sice převažují názory, že by se v ideálním případě muži měli stejně jako ženy podílet na chodu domácnosti, ale ani v této otázce nemají Češi zřejmě jasno. Osobně se domnívám, že se mohou některé ženy mírně obávat o „své“ teritorium, tedy typickou ženskou roli, nebo se muži vzpírají představě do tohoto teritoria vstoupit, protože se nejedná o jim neznámou roli, která s tou jejich nekoresponduje a může v nich asociovat pocity „žzenštilosti“ a podobně.

Tabulka č. 3 – Ideální mužská role z pohledu české společnosti

	zcela souhlasím	muž	žena	spíše souhlasím	muž	žena	spíše nesouhlasím	muž	žena	zcela nesouhlasím	muž	žena
Ženy by se měly uplatňovat v politice stejně jako muži	72	17	55	75	28	47	18	11	7	3	3	
Ženy by měly zastávat vedoucí funkce v zaměstnání stejně jako muži	87	19	68	62	25	37	14	11	3	5	4	1
Ženy by se měly zaměřovat na profesní kariéru a zaměstnání vůbec stejně jako muži	45	11	36	75	27	48	47	20	27	1	1	
Ženy by měly být živitelkami rodiny stejně jako muži	52	18	34	70	19	51	41	19	22	5	3	2
Muži by měli dělat domácí práce stejně jako ženy	77	22	55	69	29	40	21	7	14	1	1	
Muži by se měli podílet na výchově dětí stejně jako ženy	106	31	75	55	27	28	6		6	1	1	
Ženy by měly mít stejně volného času na vlastní záliby jako mají muži	134	41	93	32	18	14	2		2			

Pociťují změnu tradiční mužské role samotní muži jako ztrátu identity?

(Hypotéza č. 3)

V průzkumu byla položena otázka s nabídkou odpovědí, která zjišťovala názor respondentů na to, kdo v důsledku současných změn mužské i ženské role ve společnosti a v rodině získává něco oproti minulosti. Mělo se přitom na mysli to, kdo z obou pohlaví ve společnosti získává výhody, komu více nahrávají společenské změny, legislativa apod.

V odpovědích se nejvíce respondentů, téměř 70%, přiklonilo k odpovědi, která zahrnovala obě pohlaví – v důsledku společenských i rodinných změn získávají ženy i muži. Interpretace těchto výsledků vyznívá víceméně pozitivně – Češi jsou ve svých rolích spokojeni, společenské změny podle nich nezvýhodňují ani jedno pohlaví. Další část dotazovaných vůbec nepřipouští, že by muž či žena byli v současnosti ve výhodě – odpověď, že nikdo nic nezískává, zvolilo 14,24% respondentů (poměr mužů a žen je vyrovnaný). Zajímavé je také porovnat, že pokud se respondenti přiklonili jen k jednomu pohlaví, více jich přisoudilo výhody ženám, nikoli mužům. Je to tedy jakýsi náznak, že česká společnost opravdu více zvýhodňuje ženy?

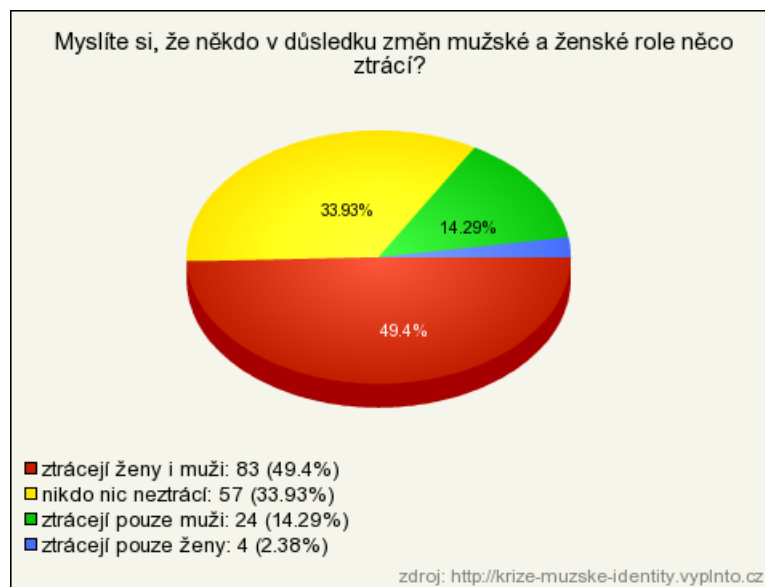

To měla zjistit následující otázka, která se sice ptala v podstatě na to samé, jen naopak – kdo v důsledku změn mužské a ženské role něco ztrácí. S předchozími odpověďmi víceméně koresponduje. Stejný počet respondentů, který v předchozí otázce zvolil, že získávají pouze ženy, uvedl u této otázky, že ztrácejí pouze muži.

Nejvíce odpovědi zvolili dotazovaní v odpovědi, že ztrácejí muži i ženy. Logicky by při korelaci s předchozí otázkou měla dominovat odpověď, že nikdo nic neztrácí. Respondenti zřejmě nejsou tak pozitivně naladěni, jak autorka interpretovala u předchozí otázky. Při vyplňování této otázky si respondenti zřejmě vybavili některé negativní souvislosti, které společenské změny přináší v běžném životě pro obě pohlaví.

To, co nás ale zajímá skupina respondentů, kteří odpověděli, že ztrácejí pouze muži, a to i přesto, že se v rámci výzkumu jedná o poměrně nevýznamné číslo a výsledek tudíž nelze implikovat na všeobecné soudy. Že ztrácejí více muži, odpověděli v polovině případů jak muži, tak ženy, a to různého věku. Převážná část žije ve městě a až na jednoho respondenta mají středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání. Zatímco polovina z žen uvedla, že je vdaná, u mužů to takto odpověděla jen desetina. Za velmi zajímavé ale autorka považuje výsledek, který ukázal, že 80% těchto mužů uvedlo, že žije v domácnosti s dítětem, které je na něm finančně závislé. Nasnadě je otázka – cítí se v aktuálně v české společnosti ohroženi hlavně muži, kteří vychovávají dítě? Pramení pocity ztráty nějak z jejich otcovské role?

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

Projevuje se změna identity psychickými problémy?

(Hypotéza č. 4)

Že mají muži v současné době problémy se svým zařazením, tedy s nalezením vlastní mužské identity, které se projevuje psychickými problémy, o tom pojednává odborná a populární literatura. Výzkum se zaměřil na to, jak tento problém vnímají lidé v České republice. Respondenti měli v otevřené otázce prostor pro vlastní názory. U uzavřené otázky hrozí, že by jim byl vnucován názor, který nemusejí nutně sdílet, nebo výčet odpovědí nebude dostatečný. Otázka zněla takto: *Pokud muži ve společnosti v důsledku změn mužské a ženské role něco ztrácejí, jak na to reagují, jak se to projevuje v jejich chování?*

Tazatelé tento prostor pro vpisování odpovědí překvapivě využívali. Vlastní odpověď vepsalo celkem 67 respondentů z celkového počtu 168, což je téměř 40% respondentů. Z odpovědí, které se nejvíce opakovaly, bylo utvořeno několik skupin. Dle tazatelů se v mužích projevuje změna jejich role takto:

1) pocity méněcennosti, rezignace, frustrace, nejistota, panika, zmatení, pocity ohroženosti, bojí se dělat důležitá rozhodnutí, ztrácí schopnost vést zodpovědný život – tato skupina obsahuje vnitřní, duševní pocity, které probíhají v nitru člověka. Frekvence těchto charakteristik byla v odpovědích nejčastější. Zůstává ovšem otázkou (nezodpovězenou), nakolik většina pisatelů uváděla tyto pocity z vlastní zkušenosti, nebo jen popsali stav, o kterém slyšeli třeba právě z literatury nebo médií, že je touto problematikou spojen.

2) větší agresivita, násilí, „machismus“, slovní napadání ženy – druhou největší skupinu opakujících se projevů obsahovala hlavně spojení se slovem agrese. Často bylo vepsáno jen heslo agrese, jiní respondenti vysvětlovali svoji úvahou např. tím, se jedná o důsledek toho, že muži ztrácejí dominantní nebo autoritativní postavení a jinak než agresí si se situací neumějí poradit.

V tomto případě odpovědi je nutné upozornit na úskalí, že s postavou muže je spojena stereotypní asociace síly a agrese a je možné, že se některým dotazovaným právě tato asociace vybavila.

3) přestávají být gentlemany, zženštilost, metrosexuálové, více homosexuálů, „mají ženské moreasy“, „zjemnělý šašci“ – tato skupina projevů je přesný opak agrese z předchozí skupiny. Všechny odpovědi se týkají změn v chování, možná i vzhledu mužů. Tito respondenti evidentně cítí odklon od tradičního vnímání mužství, které je spojováno mužností, silou, polarity k ženě. Tento typ odpovědi naznačuje, že se čára mezi oběma pohlavími pomalu přibližuje, což někteří ve svých odpovědích i dodávali. Stejně tak se opakovaně objevil názor, že zároveň ženy ztrácejí svoji křehkost, ženskost.

4) Další individuální názory uvedené v dotazníku:

- muži leniví, stávají se více pohodlnými
- mají stres, shon a méně času na relaxaci těla i duši
- workoholismus
- začnou pít a hledat si milenky
- sbližování mužské a ženské role vede k nestabilitě celé rodiny

Všechny názory zde uvedené, ukazují na to, že v mužské psychice zřejmě skutečně dochází k určitým změnám. Podle pestrosti odpovědí, které mohou naznačovat praktické zkušenosti z reálného života, lze usoudit, že problémy mužské psychiky či poruchy chování mají individuální charakter a tyto projevy jsou závislé na mnoha jiných faktorech, jakými jsou psychika nebo zázemí v rodině a partnerství.

Hypotéza č. 4 se však zčásti potvrdila.

Shrnutí

Výsledky výzkumu nepřinesly žádná překvapivá zjištění, přesto mohou být nepatrným důkazem, že společnost je k jakýmkoli změnám velmi citlivá a má tendenci uchovávat si staré společenské návyky. Jsem si rovněž plně vědoma toho, že výsledky tohoto výzkumu nelze zobecnit na celou populaci České republiky. V souboru je převaha žen, lidí z žijících v Praze a lidé s vysokoškolským vzděláním. Tyto faktory je tudíž nutné brát na zřetel, protože mají jistý podíl na výsledcích. Na druhou stranu lze tento vychýlený soubor považovat za skupinu, která je otevřenější a náchylnější ke změnám ve společnosti a v jejích postojích je tento názor reflektován.

Závěr

Tato práce se snažila popsat, jak se liší mužská role v minulosti a dnes a jaké jsou příčiny těchto změn. Z dostupné literatury a také vlastního výzkumu vyplynulo, že skutečně dochází ke změnám v postavení muže ve společnosti, ale Češi samotní si tyto změny uvědomují jen zčásti, nebo si je nepřipouštějí. Tyto změny jsou logickým důsledkem politických a ekonomických změn, které směřují k rovnoprávnosti postavení žen ve společnosti. Následkem jsou i jiné vztahy mezi lidmi a mezi oběma pohlavími. Tím, jak se zlepšuje pozice ženy ve společnosti, tedy to, že žena získává práva, která ji byla dříve odírána, musela se současně s tím měnit mužská role. Zatímco ženy měly v minulosti jistou pozici jen v domácnosti, ve sféře soukromé, a muži naopak ve veřejném životě, dnes již takové rozdělení neplatí. Dříve jasné rozdělení rolí obou pohlaví se stírá a hranice, která říká co je typicky mužské a typicky ženské, se ztenčuje.

Jak vyplynulo z výzkumu, který se zabýval názory vzorku české společnosti na tradiční, současnou a ideální roli, stopy po tradičních rolích zůstávají stále v zastoupení mužů v politice a vedoucích funkcích a úloha ženy v podílu domácích prací. Co se na rozdíl od minulosti změnilo, je to, že se obě pohlaví v současnosti ve stejné míře věnují profesní kariéře, a tudíž oba přispívají financemi do rodinného rozpočtu. Také v otázce výchovy dětí roste podíl aktivity mužů, což lze z pohledu dětí považovat za velice kladné.

Změny v rolích obou pohlaví mají velký vliv nejen na celou společnost, ale také na fungování rodiny. Ta ale bohužel kvůli nárůstu individualismu ztrácí prestiž. A v novodobé rodině je nutné podle dostupné literatury hledat další faktory, které vedou ke změnám v mužském chování. Velká rozvodovost způsobuje, že dítě vychovává jen jeden z rodičů, nejčastěji žena, čemuž stále nahrává česká legislativa. Pokud k této situaci přidáme feminizované školství, vznikne prostředí, v kterém dospívající chlapec nemá moc možností poznat mužský vzor, který mu bude sloužit pro pozdější nápodobu. Z takového prostředí se pak „rodí“ muži, kteří se více než tradičním mužům podobají ženám a při setkání s realitou, která očekává určitý stereotyp mužských atributů a chování, může dojít ke zmatení, jež může nést psychické následky. V médiích i literatuře se pro tuto novou situaci zavedl pojem „krize mužské identity“.

Zda a jak pociťuje česká společnost „krize mužství“, na to se snažila odpovědět jedna část výzkumu. Podle reakcí respondentů však nikdo z obou pohlaví ve společnosti neztrácí, většina z dotazovaných se přiklání k názoru, že získávají i ztrácí obě pohlaví. Současně v otevřené otázce, která se ptala na možné symptomy v případě, že ztrácejí muži, se však objevily odpovědi, které naznačují psychický nesoulad u mužů. U tohoto názoru však není jasné, zda respondenti čerpali z vlastních zkušeností, nebo převzali názor o problematice z médií či knih.

Média se až na výjimky tématice změn mužské role nevěnují. Proto bylo překvapivé, že v loňském roce vycházel v Česku osmidílný seriál s názvem Mužství v týdeníku Reflex. Seriál, jehož rešerše je součástí této práce, se snažil vyjmenovat a popsat základní problémy, s kterými se dnešní muž ve společnosti potýká. Časopis čerpal informace hlavně z beletristických knih od amerických autorů, popisoval subjektivní příběhy nebo o problematice pojednával formou rozhovoru. Téma bylo pojímáno hlavně jako čtenářsky zajímavé, přesto upozornilo na důležitý problém, jaký představuje rozhodování soudů a úřadů ve prospěch matek. Časopis přizpůsobil celý seriál tezi, že krize mužství skutečně v realitě probíhá. A slovo krize je pro mediální text jistě velmi atraktivní a zárukou přinejmenším zvědavosti čtenářů. Velmi zarážející je na celém seriálu to, že se nikde v textu neobjevil žádný opačný názor, pohled oponenta. Přitom jistě takové existují. Obsah publikovaný časopisem Reflex lze proto považovat jen za odraz mediálního konstruktů, mediálního světa. Tento svět často považujeme za svět reálný a neuvědomujeme si, že jde přitom o dvě odlišné roviny. Vedle těchto dvou pak funguje ještě rovina třetí – svět vnitřní, který máme v našich hlavách.

Přesto odpověď, že je „krize mužství“ jen mediální fikcí, není úplně jednoznačná. Je zřetelné, že muži a ženy ve společnosti hledají a budou hledat své místo i nadále a jejich hledání bude více či méně intenzivní, jak se bude měnit samotná společnost a jak jejich snahu bude podporovat vládnoucí třída. Universální dichotomie pomalu mizí a rozdíly mezi oběma pohlavími se zmenšují. Tyto změny ale mohou fungovat jako nová výzva a mohou být společnosti spíše k užitku (např. podíl výchovy oběma rodiči, rodinný rozpočet, do kterého přispívají obě pohlaví apod.). Osobně se neobávám zániku mužů a žen a jejich transformace do jakéhosi universálního tvora. Základní schéma mužských a ženských rolí a způsobů chování zůstane v jádru stejné, jen se změní forma. Ženy se mohou spolehnout na své mateřství, muži zase na vžitá principy vládnutí, soutěžení, které je předurčuje k rolím ve

vedoucích pozicích. Ve své podstatě dochází pouze k nové definici mužství, jakožto kulturního konstruktu, který se v historii vyvíjel, měnil a tento proces pokračuje.

Seznam použitých zdrojů

Badinterová, E. (2005). *XY: O mužské identitě*. Praha – Litomyšl: Paseka.

Baker, Ch.(2006). *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál.

Biddulph, S. (2007). *Mužství*. Praha: Portál.

Bourdieu, P. (2000). *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Doležal, J.X. (2011, 20. října). *Otcové bez dětí*. Reflex 42, p. 72 – 75.

Doležal, J.X. (2011 13. října). *Bez otce a autority*. Reflex 41, p. 34 – 37.

Filip, O. (2011, 13. října). *Mužství jako výslednice biologických náhod*. Reflex 41, p. 36.

Fromm, E. (2006). *Umění milovat*. Vimperk: Český klub.

Gergen, M.M., Davis, S.N. (1997). *Toward a New Psychology of Gender*. New York and London. Routledge.

Gjuričková, Š. (1997). *Konstrukce gender: maskulinita a femininita z odlišných perspektiv*. Praha.

Hnilica, K. (2010). *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. Praha: Karolinum.

Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Jones, S. (2008). *Y: Původ mužů*. Litomyšl: Paseka.

Kol. autorů. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum

Laqueur, T. W. (1992). *Making Sex, Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge: Harvard University Press.

Lipovetsky, G. (2007). *Třetí žena*. Praha: Prostor.

Malina, J. a kol., (2009). *Antropologický slovník anebo co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Maříková, H. (2003). Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce? In: *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství, p. 103 – 123.

Moore, R., Gillette D. (2001). *Král, válečník, kouzelník a milovník aneb o mužské psychice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Možný I. (1990). *Moderní rodina*. Brno: Blok.

Mrenzetti, M. C. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Murphy, R. (2008). *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Plaňava, I. (1998). *Spolu každý sám*. Praha: Lidové noviny.

Poněšický, J. a kol. (2006). *Člověk a jeho postavení ve světě*. Praha: Triton.

Poněšický, J. (2008). *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton.

Reflex, 41 (2011, 13. října). *Mužství - díl první*, p. 30 – 37.

Reflex, 42 (2011, 20. října). *Mužství - díl druhý*, p. 72 – 75.

Reflex, 43 (2011, 27. října). *Mužství - díl třetí*, p. 80 – 82.

Reflex, 44 (2011, 3. listopadu). *Mužství - díl čtvrtý*, p. 38 – 39.

Reflex, 45 (2011, 10. listopadu). *Mužství - díl pátý*, p. 64 – 65.

Reflex, 46 (2011, 16. listopadu). *Mužství - díl šestý*, p. 72 – 73.

Reflex, 47 (2011, 24. listopadu). *Mužství - díl sedmý*. p. 40 – 41.

Reflex, 48 (2011, 1. prosince). *Mužství - díl osmý*. p. 68 – 70.

Ruß-Mohl, S., Bakičová, H. (2005). *Žurnalistika*. Praha: Grada.

Ryba, J. (2003). Reakce českých mužů na novou (feministickou) interpretaci postavení žen (pokus o typologii). In: Vodáková, A. a Vodáková O. (ed.). *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství. p. 325 – 328.

Soukup, V. (2005). *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum.

Šmídová, I. (2002). Muži v České republice. In: *Ženská práva jsou lidská práva – sborník přednášek a semináře*. Brno: Nesehnutí. p. 104 – 135.

Tesař, M. (2011, 24. listopadu). *Deník rodičího se otce*. Reflex. 47, p. 40 – 41.

Unie vydavatelů & Asociace komunikačních agentur & ARA'S & SKMO. (2012). online [cit. 15. 8. 2012], *Media projekt 2011/2012*, p. 12. Dostupné z:
<http://www.unievydavatelu.cz/Upload/1000.pdf>.

Vodáková, O. (2003). „Strážkyně krbu“ v naší kulturní tradici. In: Vodáková, A. Vodáková, O. (ed.). *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství. p. 83 – 89.